ئەوکاتەی "پاسەوانانی خودا"* من دەکوژن! ... سەنگەر زراری

ئەگەر کۆجیتۆ بەناوبانگەکەی فەیلەسووفی فەڕەنسی ڕێنێ دیکارت (1596-1650ز)، "من بیردەکەمەوە، کەواتە من هەم"، هەوڵێك بێت بۆ دابڕینی (خود) لە (ئەویتر) و هەوڵێك بێت بۆ (تاکگەرایی)، ئەوا ڕۆمانی "پاسەوانانی خودا"، هەوڵێکە بۆ سەلماندنی ئەوەی کە مرۆڤ هەرگیز لە (ئەویتر) دابڕاو نییە و ناتوانێ بەبێ ئەویتر بژی و بیربکاتەوە، بە مانایەکی تر.. ئەم ڕۆمانە دەیەوێ بیسەلمێنێ کە مرۆڤ هەر تەنیا خودی خۆی نییە لە واقیعدا بوونی هەیە، بەڵکو وێنەی کەسانی دیکەشە، یان کەسانی دیکەش وێنەی ئەون و ئەو وێنە و ڕەنگدانەوانە هەندێکجار تا ڕادەیەکی گەلێك زۆر پەرشوبڵاو و زۆر دەبن و کەسە ڕاستەقینەکان تێیدا بزر دەبن.

لە شوێنێکدا ڕێبوار (کاراکتەری سەرەکی ڕۆمانەکە)، باسی ئەوە دەکات ماوەیەك ڕۆمانی کڕیوە و بۆ ئەوەی ناوی نووسەرەکانیان بخوێنێتەوە، بەرگەکە و چەند لاپەڕەیەکی سەرەتای ڕۆمانەکەی دڕاندووە بۆ ئەوەی ناوی نووسەرەکە نەبینێ: "من دەمەوێت نەرجسییەتی مرۆڤەکان بکوژم...ل165"، ئینجا ڕۆمانەکەی بەبێ ناوی نووسەرەکە خوێندووەتەوە، یان باسی ئەوە دەکات کە بابەتێکی لەسەر کوشتنی (من) نووسیوە، "فەسڵێك لە نووسینێکی خۆی بیرکەوتەوە کە باسی چوونە سەر دەسەڵاتی دەستەیەك لە شۆڕشگێڕی دەکرد، کە دامودەزگەی تایبەت دادەنێن بۆ کوشتنی (من)، سەرەتا هەوڵ دەدەن (من) لە زماندا بسڕنەوە، بەوەی لە جێگای (من)، (ئەو) بەکاردەهێنن و کاتێك کەسێك دەیەوێت بڵێت: من برسیمە، یاخود ئازادیم دەوێت، دەبێت بڵێت: ئەو برسییەتی، ئەو ئازادی دەوێت، تا دەگاتە ئەوەی هەمووان لە زماندا نائامادە دەبن و دەبن بە کەسی سێیەم...ل165"، لە شوێنێکی ڕۆمانەکەدا ئەم کوشتنی (من)ە دەگاتە ئاستی نەمان، "کەواتە ژیانێکی ڕاستەقینە بوونی نییە، ئەوەی هەیە لە خەیاڵی تێدایە...ل156".

سروشتی مرۆڤ وایە کە ئەگەر لە ژیانی ڕاستەقینەدا کەموکووڕییەکی هەبێت، یان ئامانجێکی هەبێت و نەتوانێ بیهێنێتەدی، بەشێوەی دیکەی جیاواز، یان هەر هیچ نەبێ لە خەیاڵیدا هەوڵی بەدەستهێنانی دەدات و دەیەوێت قەرەبووی بکاتەوە، ئەم وێنە خەیاڵییە، ئەوەیە کە ڕۆمانەکە بە وردی کاری لەسەر دەکات، زۆربەی ئەو کەسانەی لە

ڕۆژهەڵات ناتوانن ئەو ژیانە بژین کە لە خەیاڵیاندایە، ئەگەر دەرفەتیان هەبێت ڕادەکەنە وڵاتانی ئەوروپا و ئەگەر نەشبوو، بە خەیاڵ بۆ خۆیان ژیانێکی دیکە دروست دەکەن و خەیاڵیان دوورە لەو واقیعەی تێیدا دەژین، “زۆربەی ئەو کچ و ژنانەی لە ڕۆژهەڵات دەژین، ڕێگەیەکیان دۆزیوەتەوە بۆ هەڵهاتن…ل150″، دیارە ئەو ڕێگەیەش ڕێگای ژیانە لەناو خەیاڵ و فەنتازیایەکی خۆش، واتا بە جەستە لە ڕۆژهەڵات و بە خەیاڵ لە ڕۆژئاوا.

ئەم ڕۆمانە ئەوەش دەسەلمێنێ کە مێژوو، هێز و کاریگەرییەکی زۆری لەسەر شوێنەکان هەیە، دەشێ لەسەردەمێکدا شوێنێك، جێگەی ژیان بێت و لە سەردەمێکی دیکەدا مرۆڤ لێی ڕابکات و نەتوانێ لێی بژی، ڕۆژهەڵات سەردەمانێك ڕۆحانییەت و عەشق بووە، بۆنی بوخوردی لێ دەهات، ڕۆژهەڵاتی خاوەنی یاساکانی حامۆڕابی و عەشتار و ئیمپراتۆرییەتە گەورەکان بوو، بەڵام ئێستا بووەتە جێگەی شەڕ و ئاژاوە و حوکمی داعش و بەعسی و حووسیی و قاعیدە و.. دەیان و سەدان حیزب و گروپی مەرگدۆستی دیکە و مرۆڤ بە هەڵەداوان لێی ڕادەکات.

کورد لە وێنە (خەیاڵی)یەکانیشدا، بۆ ئامانجە و چارەنووسی نادیارە. ڕێبوار سێ وێنە لە گۆڤارێك دەبینێت و دەیەوێت ڕۆمانێك لەبارەی ئەو سێ وێنەیە (کە نایانناسێ و هەڕەمەکی لە گۆڤارەکە لێی کردوونەتەوە) بنووسێت و ژیان بۆ هەر یەکێکیان دەخولقێنێ، یەکێکیان ناو دەنێ (خوان ڕۆسینتۆ)، وای دادەنێ خەڵکی ئیسپانیایە و ڕۆژنامەنووسە، دووەمیان ناو دەنێ ئەبوئەنەسی تونسی، خەڵکی تونسە و دوای ئەوەی وڵاتەکەی جێدەهێڵێت، دەچێتە ئیسپانیا و لەوێشەوە دەچێتە ناو خیلافەتەکەی داعش، سێیەمیان ناو دەنێت فەرهاد و لە سلێمانی دەژی، فەرهاد ژیانێکی تایبەتی هەیە، ئەو لەناو کتێبەکانەوە هاتووەتە دەرەوە و لە ڕووی جەستەییەوە زامدارە و سووتاوە، ڕۆژێك بۆ کڕێبەریی دەچێتە کەرکووك، لەوێ کاتێك دەیەوێ لە پەنا دیوارێك پشوو بدات، لە تەقینەوەیەکدا کەللەسەری مرۆڤێك دەکەوێتە باوەشی و بەمەش تووشی شۆك دەبێت و لاڵ دەبێت و دواتر چارەنووسی دیار نامێنێت.

خوان ڕۆسێنتۆ و ئەبوئەنەس لە ئیسپانیا بە ڕێککەوت لە کافتریایەك یەکتر دەبینن و هەندێ گفتوگۆ لەبارەی ئایین و ئافرەتەوە دەکەن، ئەبوئەنەس نایشارێتەوە کە ئەو بە هیوایە ڕۆژێك لە ڕۆژان ئیسپانیا (ئەندەلووسی جاران) بگەڕێتەوە بن دەستی موسوڵمانان، دواتر ئەبوئەنەس دەچێتە ناو داعش، خوان ڕۆسێنتۆش بە مەبەستی کاری

ڕۆژنامەوانی دەوڵەتە عێراق، بەڵام لەگەڵ چەند کەسێکی دیکە و لە کاتی ڕووماڵکردن، دەکەونە بۆسەی تاقمێکی داعش و دەستگیر دەکرێت و بە دەستی ئەبوئەنەس (ئەبوئەنەس نایناسێتەوە، بەڵام ڕێسێنتێ ئەو دەناسێتەوە) لەبەردەم کامێراکان و بە جلێکی پرتەقاڵییەوە سەری دەبڕدرێ.

لێرەدا نە ئەبوئەنەس وەکو (خود)، ڕێسێنتێ سەردەبڕێ و نە ڕێسێنتێش وەکو (تاك)ێك سەری دەبڕدرێ، لێرە ئەبوئەنەس نوێنەری دەسەڵاتێکی توندڕەوە و ڕێسێنتێش وەکو وێنەی ڕۆژهەڵات لەبەردەم کامێراکان لەناو دەبرێ و سەری دەپەڕێنرێت.

لەم وێنانەدا ئامانجی ئەبوئەنەس دیارە کە گەڕانەوەی دەوڵەتی خیلافەتی ئیسلامی و دەستبەسەرداگرتنی هەموو دنیایە، ئامانجی ڕێسێنتێش دیارە کە کاری ڕۆژنامەوانی و کۆکردنەوەی زانیاریی و پەرەدانە بە پیشەکەی خۆی، بەڵام ئەوەی نە ئامانجی دیارە و نە چارەنووس، فەرهادە کە نە لەدایکبوونەکەی سروشتییە و نە ژیانەکەی و نە چارەنووسەکەشی دیارە، دەشێ لێرەوە ڕۆمانووس ئەوەمان پێ بڵێت کە هەموو مرۆڤێك سەرەتا و ژیان و ئامانجێکی دیاری هەیە، تەنیا کورد نە سەرەتایەکی ڕوونی هەیە و نە ئامانجێکی دیاریکراو و نە ژیانێکی شەڵەفمەندانەش.

لە پرسی ئەم سێ وێنەیەدا، ئەوەی من تێبینیم لەسەری هەیە ئەوەیە کە دەبوو ڕێبوار پێشوەختە ناو و کار و مەبەستی بڵاوبوونەوەی سێ وێنەکەی لە گۆڤارەکە بخوێندبایەوە، پێم وایە ئەم فرەوێنەییەی مرۆڤ، کە ڕۆمانەکە مەبەستییەتی، ئەوکاتە زۆر جوانتر و ڕوونتر بەدیار دەکەوت، ئەگەر ڕۆمانووس، وای دانابا ئەم سێ وێنەیە لە گۆڤارەکە، کار و پیشە و وڵاتیان تەواو جیاوازە لەو وێنانەی ڕێبوار دروستیان دەکات و دەیانکاتە چیرۆك و بەسەرهاتی ڕۆمانەکەی. با بە نموونە زیاتر مەبەستەکەم ڕوون بکەمەوە.. وای دانابا وێنەی یەکەم لە گۆڤارەکە کەسێکی ئەوروپییە و ڕێکلام بۆ جلوبەرگ دەکات، دووەمیان کە ڕیشێکی تەنکی هەیە، خەڵکی یەکێك لە وڵاتانی ئەمەریکای باکوورە و یاریزانی تۆپی پێیە، سێیەمیشیان کەسێکی ڕۆژهەڵاتییە و تاوانێکی ئەنجام داوە، بۆیە وێنەکەی بڵاوبووەتەوە، بەڵام ڕێبوار حەقیقەتی ژیانی ئەم سێ وێنەیە دەستکاری دەکات و ئەو شێوەژیانەیان پێ دەدات کە خۆی، یان ڕۆمانەکەی پێویستییەتی.

من مەبەستم نییە لە جیاتی عەتا محەمەد بیربکەمەوە و پێی بڵێم چی بنووسێت و چی نەنووسێت، بەڵام وەکو خوێنەرێك، حەزم دەکرد وێنای

ڕاستەقینەی ئەو کەسانە بزانم (بێگومان ئەویش وێنەیەکی خەیاڵیی ڕۆمانووس دەبێت) و وێناکان بە جۆرێك بان، زۆر جیاواز بان لەو وێنایانەی ڕێبوار بۆیان دروست دەکات، لێرەشەوە خوێنەر بۆی بەدیار دەکەوێت کە خەیاڵی مرۆڤ چەندە فراوانە لە دروستکردن و شێواندن و جوانکردنی وێنە و ژیانی مرۆڤەکانی تر، کە ئەم ڕۆمانە کاری لەسەر کردووە، واتا ئەگەر بابەتی وێنەکان بەو جۆرەی لە گۆڤارەکە بڵاوبووەتەوە و ئەو وێنانەی ڕێبوار دەیانخولقێنێ بخرابانەڕوو، ئەوا خوێنەر زیاتر هەستی بە جیاوازی ژیانی ڕاستەقینەی کەسەکانی ناو وێنەکە و ئەو ژیانە دەکرد کە ڕێبوار بۆیان دروست دەکات و ئەمەش تێڕوانینی جیاوازی مرۆڤ بۆ وێنەکان ڕوونتر دەکاتەوە.

پێناچێ مێتەکەی ڕۆژهەڵات و دواکەوتوویەکەی واز لە مرۆڤەکانی بێنێ، تۆ تەماشاکە ڕێبوار و نیان کە ژن و مێردن و خەڵکی کوردستانن، بەڵام لە ئەوروپا دەژین، خۆشەویستییەکی زۆر لە نێوانیاندا هەیە، هۆکارێکی دیاریش نییە بۆ جیابوونەوەیان، هەموو ئەوەی دیارە ئەوەیە "تۆ ئەو کەسە نیت کە دەمناسی…". لەکاتێکدا ڕێبوار دیدە ڕۆژهەڵاتییە دواکەوتووانەکەی فڕێداوە و بە چاوی ڕێزەوە لە نیان و ئافرەت دەڕوانێ و نیان خۆشی دان بەوەدا دەنێت: "تۆ وا دەکەیت هەست بکەم گوڵ لە نێوان ڕانەکانمدایە نەك برین…ل195″، دواتر سنووریش کە ڕێبوار دەناسێ بەهەمان شێوە دان بەوەدا دەنێت کە ڕێبوار چەندە جیاواز لە ڕۆژهەڵاتییەکان لە ئافرەت دەڕوانێ و ڕێزیان دەگرێت: "تۆ واتکرد گوڵێکی سیحری لە جەستەمدا ئاشکرا بکەم…ل202″، کەچی نیان لێی جیا دەبێتەوە، تەنانەت دوای ئەوەی جیاش دەبنەوە، نیان هەر بیری لای ئەوە، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە، نیان دەزانێ کە ڕێبوار کەسێکە ڕێز لە ئافرەت دەگرێت، کەچی کەشی ڕۆژهەڵاتیی بەسەر پەیوەندییەکانیاندا زاڵە و جیا دەبنەوە.

کەواتە دەشێ هۆکاری ئەم ئاڵۆزی و لێکتێنەگەیشتنە ئەوە بێت کە خۆڕزگاکردن لە دید و نەریتەکانی ڕۆژهەڵات ئاسان نەبێ، بۆیە تووشی (دژیەکی)یش دەبن، ئەمەش سیفەتی زۆربەی ئەوانەیە کە لە ڕۆژهەڵاتەوە بەرەو ڕۆژئاوا کۆچ دەکەن، ئەو کاتەی لە ڕۆژهەڵات دەژین خەیاڵیان لە ڕۆژئاوا و ژیانێکە کەڕامەتیان تێیدا پارێزراو بێت: "ڕۆژهەڵاتییەکان هەمیشە ماندوون، ماندووی هەڵهاتن و بەدوای جێگەیەکدا دەگەڕێن، تێیدا کەمێك پشوو بدەن…ل75". بەڵام کە دەشگەنە ئەوێ، ناتوانن واز لە کۆبوونەوەی کوردەواریی و جلوبەرگ و نەریت و دۆڵمە و کفتە بێنن و دەیانەوێ لەوێ کوردستانێکی بچووك دروست بکەن، "مام ڕەشید لە ناو باخەکەیدا کە هەر هێندەی ژوورێکی

سێ بە چوار دەبوو، بە شەڕواڵێکی خاکییەوە خەریکی ڕنینی کەوەر بوو، ئەو ڕۆژە دنیا گەرم بوو، ڕێبوار بە مام ڕەشیدی وت: بیری کوردستان ناکەیت؟ مام ڕەشید بۆ ئەوەی سەر هەڵبڕێت بە ڕێبواری وت: ئەمە کوردستانی منە و ئەویتریشم لە دڵمدا هەڵگرتووە…ل126”.

ئەمە وایکردووە خەڵکانی ڕۆژهەڵات بەگشتی بە جۆرێك بژین، کە ژیانیان لە نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا هەڵپەسێردراوە و نازانن لە کوێ دەژین، لێرە یان لەوێ.

ڕۆژهەڵات هەر بەوە ناوەستێ کە واز لە مێژوو و بەهای خۆی بێنێ و مرۆڤەکانی ئێستای ئازار بدات، بەڵکو ڕابردووەکەشی ناشیرین دەکات، هێنانەوەی نموونەی داستانی شیرین و خوسرەو لەم ڕۆمانە و دەستکاریکردنی بەو جۆرەی کە ڕەنگدانەوەی سەردەمی ئێستا بێت، وێنەیەکی گەلێك وردی دزێوییەکانی ئێستامان پێ دەڵێت و پیشانمانی دەدات، لە سەردەمی ئێستا، چیتر خوسرەو خەریکی تاشینی بەردەکان نییە لەپێناو شیرین، بەڵکو ئەو کەسێکە لە شەڕی ناوەخۆ، لە ڕووداوێکی نادیار دەکوژرێت و تەرمەکەی دەدزرێتەوە، شیرینیش لەپێناو دابینکردنی بژێویی نەنکە پیرەکەی و برایەکەی و دوو خوشکەکەی، دەبێتە لەشفرۆش و سەرئەنجام ون دەبێت و کەسیش تەرمەکەی نادۆزێتەوە.
ئیتر ئەمە ڕۆژهەڵاتە کە مرۆڤەکان لە بۆتەی خۆی دەردەکات و کەس نازانێت ئەو کێیە؟! هەمیشە لە ناخی خۆیدا ڕووبەڕووی ئەو پرسیارە دەبێتەوە: ئایا ئەوە منم، یان من تەنیا وێنەیەکم و لە خەیاڵدا دەژیم؟!

* پاسەوانانی خودا، مێژوویەکی تر بۆ بینینی خۆمان (ڕۆمان)- عەتا محەمەد، ناوەندی ڕۆشنبیری و هونەریی ئەندێشە، چاپی یەکەم (2016).

sangarzrary@gmail.com